

GEZİ -GÖZLEM METODUNUN COĞRAFYA EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNDEKİ YERİ (Die Rolle der Expeditionellen Methode Im Geographie – Unterricht)

Doç. Dr. Nuriye GARİPAĞAOĞLU*

ÖZET :

Gezi-gözlem metodu, ortaöğretim ve lise coğrafya öğretiminde, önemli yeri olan vazgeçilmez metodlardan bir tanesidir. Bu metodla öğrenciler, coğrafi olayları yerinde gözler, araştırır, ilişkilendirir, değerlendirir ve sonuçlandırır. Ayrıca gezi -gözlem metodunun diğer öğretim metodlarını bir arada kullanan, pekiştiren bir üstünlüğü de vardır. Coğrafya öğretiminin bu basamağında, kısa süreli ve yakın çevreyi konu alan araştırma gezilerinin, öğretmen ve öğrenci grubu üzerinde önemli fayda ve katkılar sağladığı bilinmektedir.

Coğrafya öğretiminin yüksek öğretim basamağında ise, bilimsel araştırma ve geziler, bilimsel çalışmaların temelini teşkil ederler. Coğrafya ilmini kendilerine meslek edinmiş olan her kademedeki öğretim elemanları ve gelecekte bu mesleğin talip ve temsilcileri durumunda olan öğrenciler için bu tür geziler, mesleki bir zorunluluk, bir heyecan, bir tutku, belki de bir sevdadır. Öğretici olduğu kadar eğitici de olan bu tür bilimsel gezi ve gözlemler, yüksek öğretimde hem kısa süreli, yakın çevre gezileri, hem de uzun süreli uzak mesafe gezileri şeklinde tertiplenmelidir. Coğrafya ilmine mensup, öğretim elemanları ve öğrencilerin çeşitli coğrafi mekanlarda arzuladıkları araştırma ve gözlemlerini yapabilmeleri; üniversite ve fakülte yönetimlerinin bu gerçeğe sıcak bakmaları ve desteklemeleri ile yakından ilgilidir.

ZUSAMMENFASSUNG :

Die Expeditionelle Methode ist in der Oberstufe und im Lizeum eine der Wichtigsten Methoden und hat einen Wichtigen Stellenwert. Mit dieser Methode bekommen Schüler die Möglichkeit geographische Geschehnisse zu beobachten, analysieren, miteinander in Beziehung zu setzen, zu bewerten und daraus ein Resultat zu erschließen. Ausserdem hat die expeditionelle Methode weil sie auch andere Methoden einschließt eine wichtige Funktion. Es ist bekannt, dass auf dieser Stufe des Geographie - Unterrichts kurzzeitige

* Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi Ana Bilim Dalı'nda öğretim üyesidir

Ausflüge in nahere Umgebung wichtige Nutzen und Einflüsse auf Lehrer un Schüler haben.

Im Geographie - Unterrichts des Hochschulbereichs hingegen bilden wissenschaftliche Forschungen und Ausflüge die Basis wissenschaftlicher Arbeiten. Für alle Personen verschiedener Erziehungsstufen, die sich die Geographiewissenschaft als Beruf gewählt haben aber auch Studenten, die angehende Lehrer sind, bedeuten diese Art von Ausflügen ein Muss, ein Abenteuer, eine Leidenschaft, vielleicht sogar eine Liebe.

Diese Art von wissenschaftlichen Expeditionen und Beobachtungen sind sowohl lehrreich, als auch erzieherisch. In Hochschulen sollten sowohl kurzzeitige, die nahere Umgebung umfassende Reisen, als auch langzeitige, in entferntere Gegenden durchgeführte Reisen organisiert werden.

Damit Dozenten der Geographiewissenschaft und Studenten an verschiedenen Orten die von ihnen bevorzugte Forschungen und Beobachtungen realisieren können, Muss die Universtat und die Fakultatsleitung diese Realitat anerkennen und Fordern.

GİRİŞ :

Geniş anlamıyla gezi - gözlem metodu, olayların meydana gelmiş olduğu ve bizzat devam ettiği mekanlara giderek gözlem yapmak, yerinde değerlendirmelerde bulunarak, olaylar arası korelasyonları saptamaktır. Bütünüyle eğitim ve öğretimde önemli yeri olan gezi - gözlem metodunun coğrafya öğretiminde de geniş bir uygulama alanı vardır. Bu metod özellikle yükseköğretim ve akademik seviyede yapılan coğrafi araştırmalara temel teşkil ettiği gibi, ortaöğretim coğrafya öğretiminde de sık sık kullanılmalıdır. Uygulanabilirlik açısından düşünüldüğünde, coğrafya alanında gezi - gözlem metoduyla deney metodu az çok birbirinin karşılığı olarak ve iç içe girmiş şekilde görülürler. Bilindiği üzere, fizik, kimya, biyoloji gibi fen bilimlerinde deney metodu bizzat laboratuvarlarda uygulanır. Coğrafya öğretiminde ise, laboratuvar şartları araştırmacılar tarafından oluşturulamadığından, olaylar kapalı mekanlarda gözlenemez. Coğrafi araştırmaların laboratuvarı coğrafi mekanın bizzat kendisidir. Bu mekanın ölçeği ise, araştırmacının amaç ve kapsamına bağlı olarak fazlasıyla değişken olabilmektedir. Yani coğrafi yer yüzünün bütününe esas alan bir laboratuvar da çok farklı boyutlarda ve özelliklerde sayısız coğrafi mekan parçalarının varlığı muhakkaktır. Coğrafi olaylar

bu mekanlarda ya oluş halinde ya da olayların sonuçları şeklinde gözlenirler. Örneğin, bir çok iklim olayının yada meteorolojik verileri sağlayan aletlerin yerinde gözlenmesi ve ya her hangi bir endüstri kuruluşunun yerinde incelenmesi gibi. Yada bir taşkın olayının meydana geldiği anın izlenmesi, hava kirliliğinin etkili olduğu günlerin çevresel etkilerinin değerlendirilmesi, her hangi bir yerleşme alanının (köy, kasaba, şehir) incelenmesi gibi. Bu konuda sayısız örnekler verilebilir. Bazı coğrafi olaylarda özellikle de fiziki coğrafya olaylarında şartların insanlar tarafından hazırlanması mümkün değildir. Şartlar bizzat tabiatın kendisi tarafından oluşturulduğundan, bu olayları bir kez daha tekrarlayarak gözlemlemek imkan dahilinde değildir. Bu gibi olayların arazide ancak sonuçları gözlemlenebilir. Örneğin kütle hareketleriyle yer değiştirmiş kayalar ve bloklar, heyelanlar, toprağın tahribiyle yüzeye çıkmış ana kayalar, doğal bitki örtüsünün tahribiyle çevrede meydana gelmiş olan değişiklikler, orojenez, volkanizma, depremlerin yaratmış oldukları sonuçlar gibi. Yada dış güçlerin (akar su, rüzgar,buzul,v.s.) aşınım ve birikim faaliyetlerinin ortaya koyduğu şekiller, bu konuda verilebilecek örneklerden sadece birkaç tanesidir. Coğrafyada gözlem öylesine önemlidir ki, bu tür çalışma yolundan hareketle coğrafyayı bir gözlem bilimi şeklinde tanımlayanlar olmuştur.

Deneysel metodun başlıca amaçları arasında bulunan bilimsel bir gerçeği gözlemek ve göstermek, bir varsayımı ispatlamak gibi hedefler, gezi - gözlem metodunun da vazgeçilmez hedefleridir. Bu amaçlar coğrafya öğretiminin temel amaçları olabileceği gibi, bilimsel araştırmaların da temelini oluşturur. Gezi - gözlem metodunun coğrafya eğitim ve öğretimindeki yeri, farklı öğretim basamaklarına göre değişik anlamlar kazanmaktadır. Her şeyden önce Ortaöğretim ve lise coğrafya öğretimindeki gezi - gözlem şekil ve içerik itibarıyla yüksek öğretimde uygulanandan bir hayli farklıdır. Bu nedenle gezi - gözlem metodunu her öğretim basamağının kendi içerisinde ele alıp, değerlendirmek gerekir.

GEZİ - GÖZLEM METODUNUN FARKLI ÖĞRETİM BASAMAKLARINDAKİ YERİ :

Bilindiği gibi gezi - gözlem metodu,şekil,içerik ve uygulanış tarzı bakımından her öğretim basamağı için farklı anlamlar kazanmaktadır. Bu

açından ortaöğretim ve liseleri bir grup altında toplayıp, yüksek öğretimi bunlardan ayırmak gerekir.

1- ORTAÖĞRETİM VE LİSELERDE GEZİ - GÖZLEM METODUNUN COĞRAFYA ÖĞRETİMİNDE UYGULANMASI :

Coğrafya öğretiminin ilk basamağı sayılan ortaöğretim ve liselerde bu metod, kısa süreli yakın çevre gezileri şeklinde planlanmalı ve uygulanmalıdır. Çünkü bu öğretim basamağındaki grup, uzun süreli uzak mesafe gezilerine bir çok sebepten dolayı yeterince iştirak edemez. Zaten coğrafya öğretiminin bu basamağında asıl amaç, coğrafi olayları, yada olayların sonuçlarını yerinde gözlemek ve diğer öğretim metodlarıyla bağdaştırmaktır. Bunun için ders öğretmeni yıllık müfredatı esas alarak, yıllık planında metodlar arasına önceden gezi - gözlem metodunu yazmalıdır. Böylece ders öğretmenin hangi konuları işlerken bu metoda baş vuracağı önceden tespit edilmiş olur. Ayrıca, ders öğretmeni işlediği coğrafya derslerinin isimlerine ve içeriklerine bağlı kalarak, gezi ve gözlem yapmak üzere nerelere veya hangi kurum ve kuruluşlara gidilecekse bunları yıllık planında belirtmelidir. Ancak, öğrencilerin bilgi düzeyleri, ilgileri, ekonomik durumları ve yaşları göz önüne alındığında, bu gezilerin kısa süreli ve yakın çevre gezileri şeklinde düzenlenmeleri uygun olur. Aksi halde uzun süreli ve uzak mesafeli gezilere bu gruplardan katılım az olabileceği gibi, ilgi azlığı, bıkkınlık gibi olumsuz davranışlarla da karşılaşılabilir. İstenilen amaca ulaşamadığı takdirde bu tür geziler, turistik bir anlam taşımaktan öteye geçemezler. O halde ortaöğretim ve lise basamağında daha verimli ve amaca en uygun geziler, yakın çevreye yapılan ve kısa süreli (bir gün yada birkaç saat gibi) tutulan gezilerdir. Ortaöğretim ve lise basamağındaki coğrafi geziler de süresi ve mesafesi ne olursa olsun, baştan sona bir dizi organizasyon ve hazırlık çalışmalarını gerektirir. Böyle bir geizde sırasıyla şu aşamalar birbirlerini takip ederler¹ 1).

A - Planlama Aşaması: Hazırlık dönemi de diyebileceğimiz bu aşamada bilindiği gibi gezi - gözlemin düzenleneceği yerler, incelenecek konular ve zaman gibi unsurların bir planlaması yapılır. Bu aşamada şu hususlar sırasıyla birbirini izlemelidir.

¹ DOĞANAY, H., -1993:Coğrafya'da Metodoloji: Genel Metodlar, Özel Öğretim Metodları. M.E.B. Yayınları, Öğretmen Kitapları Dizisi 187, s.128-129, İstanbul.

1 - İlgili coğrafya dersinin müfredatıyla yakın çevre şartları arasındaki bağıntılardan hareketle hangi konularda nerelere ve hangi kurum ve kuruluşlara gezi düzenleneceği önceden ders öğretmeni tarafından yıllık planda belirtilir.

2 - Yıllık planda belirtilen tarih doğrultusunda yapılacak olan gezi - gözlemlerin planlaması ve ön hazırlıkları coğrafya öğretmeni yada zümre öğretmenleri tarafından iş birliği içerisinde yürütülmelidir.

3 - Gezi yapılacak yerin güzergahı, kurum ve kuruluşların adları açık bir şekilde belirtilir. Bunun için gerekiyorsa bir plan yada bir harita oluşturulur. Harita veya plan üzerinde uğranacak noktalar gösterilir. Öğrencilere duyurulmak üzere okulun ilan panosuna asılır.

4 - Bu tür gezilerin ayrıca yasal sorumlulukları olduğu için ders öğretmeni tarafından okul idaresi, yetkili mülki amirler ve öğrenci velilerinden izin alınmalıdır.

5 - Gidilecek merkezlerin, kurum ve kuruluşların yönetim amirliklerine okul yönetimi kanalı ile resmi yazılar yazılarak önceden izin alınmalıdır.

6 - Öğrencilere gezi - gözleminde ne gibi araç - gereç bulunduracakları hakkında açıklamalar yapılmalıdır. Ayrıca mevsime ve gidilen yerin özelliklerine uygun tarzda giyinmeleri için öğrenci grubu uyarılmalıdır.

7 - Gezi - gözlemin hangi vasıta ile yapılacağı belirlenir. Gerekiyorsa kişi başına yol maliyeti açıklanır. Ulaşım aracı hususunda öncelikle okulun ve diğer kurum ve kuruluşların imkanları araştırılır. Bu yollardan araç sağlanamıyorsa, masrafi geziye katılanlar tarafından karşılanmak üzere diğer yollar denir.

8 - Gezi - gözlem planıyla birlikte geziye katılan öğrenci ve öğretmenlerin listesi okuldan ayrılmadan önce okul idaresine teslim edilmelidir.

B - Uygulama Aşaması : Gezi - gözlemin başlangıcından sonuçlandırıldığı ana kadar geçen süreyi ve yapılan işleri kapsar. Gezi - gözlemler iyi bir planlama aşamasının arkasından iyi bir uygulama safhası ile devam ettirilmelidir. İyi bir uygulama ise, şu özellikleri içermelidir.

1 - Gezi gözlem süresi boyunca grubun başkanlığını coğrafya öğretmenlerinden en kıdemli ve tecrübeli olanı üstlenmelidir. Böylece gezi başkan tarafından yönetilir ve yönlendirilir.

Böyle bir uygulama ile yetki kargaşası önlenmiş olur. Grup başkanının kararlarına öğretmenler dahil,bütün öğrenciler uymak durumundadırlar.

2 - Gezi - gözlem süresince önceden belirtilen nokta, kurum ve kuruluşlarda gözlem ve değerlendirmeler yapılır. Bütün bu bilgilerin öğrenciler tarafından not almaları sağlanır. Gerekliyorsa resim - slayt çekimine izin verilir. Gözlemler sırasında öğrencilerin soru sormalarına ve görüş belirtmelerine de yer verilmelidir.

3 - Gezi - gözlem sırasında bir noktadan diğerine hareket sırasında grup muhakkak kontrol edilmeli, eksik yoksa kalkış komutu verilmelidir. Belli noktalarda ihtiyaç gidermek üzere mola verilecek ise,serbest bırakılan gruba gezi başkanı tarafından hareket yeri ve saati muhakkak surette bildirilmelidir.

4 - Gezi grubu tarafından konaklanan ve kullanılan mekanın temiz bırakılmasına özen gösterilmelidir. Bunun için öğrenciler önceden uyarılmalı ve gerekli denetim sağlanmalıdır.

5 - Gezi - gözlemin amacına uyması, grubun disiplinli ve uyumlu davranış biçimi ile yakından ilgilidir. Bunun için gezi başkanı uyulması gereken kuralları sert ve kırıcı olmadan sık sık hatırlatmalı , uymayanları ihtar etmelidir.

6 - Gezi sırasında, grubun en doğal ihtiyaçlarından birisi olan yemek ihtiyacının ne şekilde ve nerede karşılanacağı da önemlidir. Bu bakımdan çeşitli yollar izlenebilir. Eğer bir şehirde yada kasabada bulunuluyorsa yemek grup halinde her hangi bir yerde yenebilir. Şayet arazide yenecekse kumanya usulü ihtiyaç giderilebilir. Ancak,gezilerde mevsime göre yemek tercih edilmeli ve rahatsız edecek yiyeceklerden kaçınılmalıdır.

C - Sonuç Aşaması : Bu aşama,gözlem ve araştırma aşaması sonrasında yapılacak işleri kapsamaktadır. Gezi grubunun edindikleri bilgiler, kazandıkları tecrübeler, varsa sorular ve problemler bir araya toplanarak, yapılan uygulama bir rapor haline getirilir. Bu raporun

hazırlanması için uygulamaya katılan öğrenciler en az üç gruba ayrılır ve her grup için birer grup başkanı seçilir. Daha sonra her grup tarafından hazırlanan raporlar, grup başkanlarıyla birlikte coğrafya öğretmenin de katıldığı bir komisyonca değerlendirilir. Çalışmanın sonunda bilgiler tek rapor içerisinde toplanır. Hazırlanan bu raporların örneklerinden bir tanesi coğrafya öğretminde kalmak üzere grup başkanlarına ve okul idaresine de verilir. Son şeklini almış olan raporlar, öğrenciler tarafından okunduktan sonra, sınıfta öğretmen tarafından genel bir değerlendirilmesi yapılarak,gezi sonuçlandırılmış olur. Gezi sonrasında oluşturulan rapor, gezi - gözlem boyunca eğitim - öğretimle ilgili çalışmaların resmi bir belgesi sayılabileceği gibi, bilimsel bir araştırma niteliği de taşıyabilmektedir.

Özellikle ortaöğretim ve lise coğrafya öğretiminde gezi - gözlem metodu uygulandığı sırada diğer öğretim metod ve ilkeleri ile de ilişkilendirilmektedir. Örneğin araziye,her hangi bir endüstri tesisine, bir şehre, bir kurum yada kuruluşa gözlem yapmak üzere götürülen öğrencilere,öncelikle gidilen yerin özellikleri hakkında öğretmen tarafından bilgi verilir. Böylece öğretim metodlarından biri olan anlatım metodu kullanılmış olur. Gezi - gözlem yerinde gerek anlatılanlara, gerekse gözlenen olaylara dair öğrencilere sorular sorulur ve cevapları alınır. Ayrıca bu süre zarfında öğrencilerinde soru sormalarına imkan tanınmalıdır. Bu durumda öğretimde kullanılan önemli metodlardan soru - cevap metodu yerinde uygulanmış olur. Öğrencilere gözlemledikleri olaylar hakkında yorum yapma, çözüm önerileri üretme ve genellemeler yaparak, bazı sonuçlara ulaşmaya yönlendirilerek, öğretimde problem çözme metodundan da faydalanılmış olur. Zaten gezi - gözlem boyunca öğrenciler, fiziki, beşeri yada ekonomik olayları yerinde görecekleri, izleyecekleri için öğretimin gösteri metodunu da kendiliğinden kullanmış olurlar. Sonuç aşamasında öğrencilere gruplar halinde gezinin raporlandırılması görevi verilerek de öğrencilerin iş metodunu kullanmaları sağlanmış olur. Deney metodu ise, daha önce de bahsedildiği gibi, coğrafi anlamda gezi - gözlem metodunun karşılığı sayılmaktadır. Görülüyor ki, coğrafi bir gezi - gözleminde başından sonuna kadar ortaöğretimde kullanılması gereken metodlar, yerli yerinde ve hep bir arada uygulanabilmektedir.

Ayrıca,gezi - gözlem metodunun belirtilen amaçları ve diğer öğretim metodları ile olan ilişkileri dışında eğitim ağırlıklı amaçları da

vardır. Çünkü, gezi - gözlem boyunca öğrenci grubuna birlikte ve kontrollü hareket etme alışkanlığı kazandırılır. Dostluk ve arkadaşlık duyguları güçlendirildiği gibi, aynı ortamı paylaşma ve gerektiğinde yardım edebilme gibi vasıflar da öne çıkartılır. Ayrıca, öğretmen - öğrenci grubunun sınıf dışındaki davranış ve özellikleri keşfedilir ve taraflar birbirlerini daha yakından tanıma ve değerlendirme imkanı bulmuş olurlar. Öğrencilerin bir çok sosyal özellikleri de öğretmenleri tarafından teşhis edilir ve değerlendirilir.

2 - YÜKSEKÖĞRETİM BASAMAĞINDA GEZİ - GÖZLEM METODUNUN COĞRAFYA: ÖĞRETİMİNDE UYGULANMASI :

Coğrafya öğretiminin yüksek öğretim basamağında bulunan öğrenciler, artık bu ilmin eğitim ve öğretimini meslek edinmek amacıyla yaparlar. Bu anlamda yüksek öğretimde yapılacak olan gezi - gözlemlerin hedefleri, şekli, süresi, mesafesi ve aşamaları orta öğretime göre daha kapsamlı ve daha teferruatlıdır. Her şeyden önce, gezi ve gözleme katılan grup yeterli teorik bilgilere sahip olduğundan, uygulama daha bilimsel bir platformda gerçekleşme şansına sahiptir. Katılımcıların ilgileri de o ölçüde yoğundur. Yükseköğretim öğrencileri ile yapılacak olan bilimsel araştırma ve gözlemler, gidilecek mesafe ve süreye bağlı olarak iki şekilde yapılabilir. Bunlardan kısa süreli (bir gün) yakın çevre gezileri, daha çok öğrencilerin bağlı buldukları üniversite şehrine ve civarına düzenlenmelidir. Bu tür geziler, kısa süreli ve yakın çevreyi ilgilendirdiklerinden, ulaştırma, konaklama ve yemek sorunları da ortadan kalkmaktadır. Böylece bu gezilerin tertiplenmesi daha kolay olduğu gibi, öğrencilerin katılımları da daha fazladır. Bunun için kolaylık göz önünde bulundurularak, şartların uygunluğu oranında sık sık düzenlenmelidir. Gezi yoğunluğu her dönem en az üç kere olmak üzere düşünülebilir. Daha farklı bölge ve yörelerin çeşitli coğrafi özellikleri ile tanınması, araştırılması ve gözlenmesi amacıyla uzak mesafeli ve uzun süreli gezilerin düzenlenmesi de gereklidir. Böylece öğrencilere görerek, araştırarak bölgesel ve yöresel ölçekte coğrafi olayların nasıl değiştiğini izleme imkanı verilmiş olur. Özellikle ileride eğitim - öğretimin değişik basamaklarında görev almayı düşünen öğrencilerin bu gibi uygulama gezilerine katılmaları bir zorunluluktur. Araştırma gezilerine katılmayan öğretmen adaylarının gelecekte öğrencileriyle yapacağı bu tür gezilerde başarılı olması beklenemez. Dolayısıyla önemli bir öğretim metodu olan gezi - gözlemin uygulama becerisinden yoksun kalır. Uzak mesafe ve

uzun süreli gezilerin öğretim elemanları ve öğrencilere olan sayısız fayda ve katkısından dolayı yılda en az bir kez olmak üzere yapılmalıdır.

Yükseköğretimde araştırma gezileri, başından sonuna kadar çok ciddi bir takım esaslarla belirlenmelidir. Yani her aşamayı bir takım kurallar sınırlandırmaktadır. Yüksek öğretim basamağında da gezi - gözlem faaliyeti, hazırlık, uygulama ve sonuç aşamalarından ibarettir. Ancak bu aşamalar diğer öğretim basamaklarındakilere göre daha bilimsel ve kapsamlıdır².

A - Hazırlık Aşaması : Yüksek öğretimde araştırma gezilerine çıkmadan önce çok iyi bir hazırlığın yapılması, amaca ulaşmanın önemli ve ilk yollarından biridir. Gerekli ve detaylı bir hazırlık ise, gözlem ve araştırma yapılacak yerlerin belirlenmesiyle başlar, geziye hareket anına kadar diğer bir dizi işlemleri kapsar. Gezinin daha sonraki aşamalarının sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi için hazırlık aşamasındaki halkalardan hiçbirinin atlanmaması gerekir.

1 - Araştırma ve gözlem yapılacak yer (bölgeler, yöreler, yerleşim merkezleri, v.s.) belirlenerek harita üzerinde bir güzergah oluşturulmalıdır. Bunun için öğretim elemanları bir araya gelmeli, tartışıldıktan sonra en uygun güzergah üzerinde fikir birliği sağlanmalıdır. Daha sonra ulaşılmak istenen hedeflerle birlikte bizzat gözlem noktaları ve konaklama alanları da tespit edilerek, gezi - gözlem süresi kararlaştırılmalıdır. Hazırlanan gezi güzergahı haritası ile birlikte açıklayıcı bilgiler listesi, öğrencilere duyurulmak üzere okul yada bölüm panosuna ilan edilmelidir.

2 - Yasal sorumluluk gerektirdiğinden, önceden fakülte yönetiminden izin alınmalıdır. Bunun için gezinin amacı, kapsamı ve güzergah gibi konularda dekanlık bilgilendirilir.

3 - Araştırma gezisi boyunca öğrencilere verilecek olan bilgilerin geziye katılan öğretim elemanları arasında bir programı ve paylaşımı yapılır. Bu işlemde öncelikle her öğretim elemanının ihtisas ve ilgi sahası göz önünde bulundurulmalıdır. Böylece her öğretim elemanı, gezi grubuna hangi noktada ne gibi bilgiler vereceğini yada hangi hususların yerinde görülmesi gerektiğini önceden planlama ve hazırlık yapma

² İZBIRAK, R. - 1968: Coğrafi Araştırma Gezileri ve Hazırlıkları . D.T.C.F. Coğrafya Araştırmaları Dergisi, sayı : 2, s. 1-62, Ankara.

şansına sahip olur. Aksi halde görev paylaşımının olmadığı coğrafi bir gezide bilimsel açıklamalar tek öğretim elemanı tarafından yapılırsa, bir çok bakımdan eksiklikler doğabilir. Çünkü, bir öğretim elemanı coğrafya gibi çok çeşitli disiplinleri olan bir ilmin her sahasına hakim olamayacağı gibi, gezi boyunca buna enerjisi de yetmez. Öğretim elemanlarının hazırlıkları ise, gezi programında belirlenen yerlerle ilgili literatürün taranması ile başlar. Bunu ilgili hususlar hakkında not alma ve fişleme işlemleri takip eder. Daha sonra gezi sırasında ihtiyaç duyulabilecek araç ve gereçler temin edilir. Bunlar çeşitli haritalar, kesitler, diagramlar, not defteri, kalemler, çakı, fotoğraf makinası, kamera, jeolog pusulası, klizimetre, altimetre, çelik metre, çekiç, numune torbaları, asit şişesi, pres, numune kartları, sırt çantası gibi malzemeler olabilir. Ayrıca gidilecek yerlerin çevre şartlarını dikkate alarak ve mevsim şartlarını göz önünde bulundurarak, en uygun giyim eşyasının seçilmesi de önemlidir³.

4 - Araştırma bölgesinin şartlarına göre acil sağlık korunması tedbirlerinin alınması çok önemlidir. Bunun için bir ecza dolabı oluşturularak ilk yardım malzemeleri sağlanmalıdır. Böylece bu alanda karşılaşılabilecek sıkıntılar en aza indirilmiş olur.

5 - Araştırma sahasına hangi yollarla (deniz, kara ve demir yolları gibi) ve hangi araçlarla ulaşılabileceği önceden saptanır. Gerçekten araç temini hazırlık safhasının en önemli işlerinden bir tanesidir. Çünkü daima bakımlı ve maliyeti daha ucuz olan ulaşım araçları tercih edilmektedir. Bu bakımdan öncelikle ilgili üniversite ve fakültelerin şartları araştırılır. Ayrıca kısa süreli gezilerde diğer kurum ve kuruluşların da araç imkanlarından yararlanılabilir. Bu yollardan destek sağlanamadığı takdirde, maliyeti geziye katılanlardan karşılanmak üzere araç kiralanır. Bu bakımdan her hangi bir kargaşa yaşanmaması için aracın kiralandığı firma yada şahısla grup başkanının muhatap olmasında fayda vardır.

6 - Konaklanacak yerlerin yönetim amirliklerine ilgili fakülte yönetimleri tarafından resmi yazılar gönderilerek, kalınacak yerler önceden belirlenir. Bunun için hangi tarihler arasında ve ne kadar süre ile kalınacağı daha evvel kesinlik kazanmalıdır. Böyle bir yol izlenmediğinde, konaklanacak yerlerde büyük problemlerle karşılaşılabilir. Ayrıca yatak masrafları özellikle öğrenci grubuna ek bir

³ İZBIRAK, R., -1968: A.g.e. s.32.

külfet getirdiğinden, ilgili merkezlerin mülki amirliklerinden mümkünse ücretsiz konaklama şartlarının denenmesi talep edilebilir.

7 - Öğrenci grubuna gezi - gözlem boyunca yanlarında bulundurmaları gereken araç - gereç ve malzeme hakkında bilgi verilmelidir. Öğrencilerin de arazi ve mevsim koşullarına uygun tarzda giyinmeleri için ilgili açıklamaların yapılması gerekir.

8 - Öğrenciler, gezi zorlukları ve arazide karşılaşılabilecekleri tehlikeler (güneş çarpması, yanık, yıldırım düşmesi, basınç değişimi, yırtıcı veya zehirli hayvan tehlikeleri, kayalık ya da uçurum tehlikeleri gibi) açısından uyarılmalı ve bu bakımdan almaları gereken tedbirler açısından bilgilendirilmelidirler.

9 - Araştırma gezisinin programında her hangi bir kuruluş, kurum yada tesisin incelenmesi var ise, ilgili yetkililerden önceden izin alınmalıdır. Bu sayede her hangi bir zorlukla karşılaşmadan inceleme yapılabilir.

10 - Hazırlık aşamasında her halka sırasıyla yerine oturtulduktan sonra, önceden belirlenen zaman ve yerde geziye harekete hazırlanılır. Ancak, hareket etmeden önce geziye katılan öğrencilerin, geziyi düzenleyen öğretim elemanlarının, varsa misafirlerin isim listeleri okul yönetimine verilir. Bu listenin ekinde ayrıca araştırma gezisinin amacını ve planını kapsayan bir taslak da birlikte sunulmalıdır.

B - Uygulama Aşaması : Planlanan gözlem noktalarına ulaşmak üzere hareket edildiği andan itibaren uygulama aşaması başlamış sayılmaktadır. Yüksek öğretimde uygulama aşaması, kapsamlı, detaylı, pekiştirici özellikteki gözlem ve araştırmalarla gerçekleştirilir. Bu aşamanın tam anlamıyla amaca uygun bir şekilde tamamlanabilmesi için öğretim elemanları, öğrenciler ve gezi yönetiminin birlikte uymaları gereken bir takım kurallar vardır. Bu kurallardan en önemlileri şunlardır:

1 - Gezi - gözlem süresi boyunca, alınması gereken kararlar yalnızca gezi başkanı tarafından alınmalı ve uygulanmalıdır. Böylece, karşılaşılabilecek problemler ve eksiklikler daha çabuk giderilir. Daha önemlisi yetki kargaşası ortadan kaldırılmış olur. Gezi başkanının ise, bölüm başkanı, ana bilim dalı başkanı ya da unvanı daha büyük olan öğretim üyeleri arasından seçilmesi en uygundur.

2 - Daha önce gezi - gözlemin planlanması aşamasında belirtilmiş olan noktalara zamanında ulaşılmalı, gerekli bilimsel gözlem ve araştırma yapıldıktan sonra vaktinde hareket edilmelidir. Zaman iyi kullanılmadığı takdirde, gecikmeler bir sonraki inceleme noktasına sirayet edeceğinden, ileriki günlerdeki programların eksik kalmasına sebep olacaktır. Bu bakımdan verilen süreye muhakkak uyulmalıdır.

3 - Gezi - gözlem planında belirtilmiş olan konaklama noktalarına zamanında ulaşılmalıdır. Her ne kadar konaklamak için yer ayrılmış olsa da beklenmedik bir takım problemlerin doğması muhtemeldir. Özellikle konaklama yerlerine yatış saatlerinden önce ulaşılmalıdır. Aksi halde, o günün yorgunluğu ertesi güne taşar ve verimsiz bir gün yaşanır. Halbuki konaklanacak mahale vaktinde ulaşıldığında, grup yemek ve temizlik ihtiyacını karşılayarak, dinlenme imkanı bulacaktır.

4 - Konaklama yerlerinde gezi grubunun yatış ve kalkış saatleri de belli bir düzen ve disiplin çerçevesinde olmalıdır. Mümkün olduğunca erken yatıp, erken kalkarak günden daha fazla yararlanılabilir.

5 - Konaklama ve mola yerlerinde grubun serbest olabileceği durumlarda, mümkünse 3 - 5 kişilik topluluklar halinde olmaları, tek başlarına hareket etmemeleri tavsiye edilmelidir. Dinlenme ve ihtiyaç süresi önceden belirtilerek, hareket saati ve yeri kesin olarak açıklanmalıdır.

6 - Plana bağlı şekilde her varış noktasında bilimsel gözlem ve araştırmalar amaca uygun bir biçimde gerçekleştirilmelidir. Her öğretim elemanı uzmanlık alanına ait konularda öğrencileri bilgilendirmelidir. Gezi grubunu yüksek öğretim öğrencileri oluşturduğundan, geniş tabanlı bir bilimsel tartışma ortamı yaratılmalı ve öğrencilerin soru sormalarına, görüş belirtmelerine imkan tanınmalıdır. Ayrıca, plandaki gözlem noktaları dışında, yolculuk esnasında öğrencilerin sürekli çevreyi coğrafyacı gözü ile incelemeleri sağlanmalı, öğretim elemanları gördükleri her coğrafi olaya dikkat çekmelidirler.

7 - Gezi gözlem boyunca anlatılan, gözlenen ve araştırılan konuların kalıcı olabilmesi için, öğrencilerin gezi - gözlem defterlerine mutlaka not almaları söylenmelidir. Ayrıca fotoğraf, slayt çekilmesi için gerekli kolaylık gösterilmelidir. Bu bakımdan ilginç olan noktalarda kesinlikle durulmalıdır.

8 - Gezi grubu gözlem ve araştırma yapılan yerin özelliklerine göre belli bir disiplin içerisinde davranmalıdır. Örneğin; bir şehir gezisinde birlikte hareket edilmeli, her grup farklı bir sokağa yada mahalleye dağılmamalıdır. Aynı şekilde bir endüstri kuruluşu geziliyorsa, herkes aynı anda birimlerde bulunmalıdır. Araziye çıkılacak ise, dağılmadan aynı anda topluca gidilmeli ve topluca dönülmelidir. Özellikle arazi gezilerinde karşılaşılabilecek tehlikelere karşı grup uyarılmalı ve kesinlikle temkinli olunmalıdır. Herhangi bir kaza anında yada çevre koşullarından kaynaklanan olumsuzluklara karşı ilk müdahale yapılmalıdır.

9 - Gözlem ve araştırma arazide yapılıyorsa, bazı araç ve gereçlerin (topoğrafya ve jeoloji haritaları, jeolog pusulası, altimetre, klizimetre, v.s.) öğrencilere tanıtımları yapılmalı, nasıl ve hangi amaçlarla kullanıldıkları bizzat uygulamalı bir biçimde gösterilmelidir. Ayrıca bitki, kayaç, toprak gibi unsurlardan örneklerin nasıl alındıkları ve alınırken dikkat edilmesi gereken hususlar yerinde öğretilmelidir. Böylece öğrencilere, teorik olarak almış oldukları bilgileri yerinde gözleme, araştırma ve uygulama yapma becerisi kazandırılmış olur.

10 - Yemek ihtiyacının karşılanmasında, bulunulan yerin ve mevsimin özelliklerine göre seçim yapılmalıdır. Örneğin; yaz döneminde arazide bulunuluyorsa, kumanya türü yiyeceklerle bol içecek ve meyve düşünülmelidir. Herhangi bir yerleşim merkezinde mola verilmiş ise, yemek topluca bir lokantada yenebilir. Ancak mevsimin özellikleri ve yolculuk durumu göz önünde bulundurulmalı ve öğrencilerin ağır yemeklerden kaçınmaları tavsiye edilmelidir.

11 - Gezi grubu tarafından kullanılan her türlü mekanın temiz bırakılmasına, çevrenin kirletilmemesine özen gösterilmelidir. Bu hususta grup her konaklama yerinde uyarılmalı ve sonuçlar gözlenmelidir.

12 - Bilimsel araştırma ve gözlemler, amacına uygun bir şekilde tamamlanmış ise, dönüş yolculuğunda öğrencilerin rahat hareket etmelerine ve eğlenmelerine belli ölçüler içerisinde izin verilebilir. Çünkü, özellikle uzun mesafe gezileri yorucu ve zaman zaman bunaltıcı olabilir. Öğrenciler, ölçülü bir biçimde eğlenerek yorgunluklarını kısmen atar ve moral kazanabilirler.

C - Sonuç Aşaması : Her yapılan iş de olduğu gibi, gezi - gözleminde de bir sonuç yada sonuçlar bütününe ulaşılır. Gezi - gözlemin sonuç aşaması, uygulama sona erdikten sonra başlar. Bu dönemde yapılacak faaliyet özetle öğretim elemanları ve öğrenci grubunun uygulama sırasında edindikleri bilgiler, kazandıkları tecrübeler, sahip oldukları görsel malzemeler, varsa sorular ve problemleri kapsayan bilimsel bir raporun hazırlanması işidir. Sonuç aşamasının olgunlaştırılması, bilimsel raporun hazırlanması ve gerekli yerlere ulaştırılması, diğer coğrafya mensuplarının bu rapordan faydalanmaları için sırasıyla şu işlerin yapılması gerekir:

1 - Geziye katılan öğretim elemanları ve öğrencilerden öncelikle uygulamayı kapsayan ayrı ayrı birer bilimsel rapor hazırlamaları istenir. Daha sonra öğretim elemanlarının da içerisinde bulunduğu en az üç grup oluşturulur. Bu gruplar kişisel raporları inceleyerek grup raporları haline dönüştürürler. Bunun arkasından her gruptan birer temsilci öğrencinin ve öğretim elemanlarının katıldığı bir komisyon oluşturulur. Bu komisyon, grup raporlarını değerlendirerek, gezi - gözlem raporuna en son şeklini verir. Böylece en az üç aşamalı bir çalışma ve değerlendirmeden sonra gezi- gözlemi sonuçlandıran bilimsel rapor ortaya çıkmış olur. Raporun içeriği ve kapsamı ise, gezilen, görülen yerlere ve süreye bağlı olarak değişebilir. Bazen birkaç sayfalık bir rapor olacağı gibi, bazen de 40 - 50 sayfa hacminde olabilir.

2 - Bilimsel rapor oluşturulduktan sonra, okul yönetimine, bölüm başkanlığına, ana bilim dalı başkanlıklarına birer nüsha takdim edilmelidir. Ayrıca uygulamaya katılmış olan öğretim elemanlarına ve öğrencilere de birer adet verilir.

3 - Gezi - gözleme katılmayan diğer öğretim elemanları ve öğrencileri, uygulamanın sonuçlarına dair bilgilendirmek üzere bir seminer düzenlenebilir. Böyle bir oturumda hazırlanan bilimsel raporlarla birlikte, elde edilen fotoğraf, slayt gibi görsel malzemenin de yararlanılabilir. Böylece öğretim elemanları ve birkaç öğrencinin de katılımıyla oluşturulan bir ekip, araştırılan, görülen bölge, yöre, yada daha küçük ölçekli mekanları uygulamaya katılmayanlara tanıtmış olurlar.

4 - Diğer üniversitelerdeki ilgili öğretim elemanları ve öğrencilerin faydalanmaları amacıyla böyle bir bilimsel gezi - gözlemin

sonuçları yayınlanabilmelidir. Ayrıca, coğrafya çok geniş bir uygulama alanına sahip bir bilim dalı olduğundan, diğer meslek mensupları ve özellikle ülke yönetiminde söz sahibi olan kurum- kuruluş ve kişilerin bu yayınlardan haberdar edilmeleri son derece önemlidir.

5 - Takip eden coğrafi araştırma gezilerinin daha mükemmel ve amaca en uygun bir tarzda gerçekleştirilebilmesi için,gezide karşılaşılan her türlü eksiklik ve problemlerin gerekçeleriyle birlikte okul yönetimine rapor edilmesi uygundur. Böyle bir rapor doğrultusunda, daha sonraki gezilerde benzer problemler ortadan kaldırılabilir.

SONUÇ :

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, gezi - gözlem metodunun gerek coğrafya öğretiminin her basamağında bulunan öğrencilere ve gerekse öğretmen ve öğretim elemanlarına eğitim - öğretim açısından sayısız fayda ve katkıları vardır. Bu önemli noktalardan bir kaçını şu şekilde belirtmek mümkündür :

1 - Ortaöğretim ve lise basamağındaki öğrenciler, coğrafya öğretiminin amaçları doğrultusunda gezerek, görerek, yakın çevrelerinden başlayarak uzak çevrelerine doğru ülkelerini tanıma fırsatı elde ederler. İnsanların birbirleriyle ve coğrafi çevreleriyle olan ilişkilerini,geçim kaynaklarını,hayat tarzlarını, varsa bölgesel, yöresel farklılıkları gözlemleyerek ülkenin ekonomik kalkınmasında etkili olan faktörleri kavrayabilirler. Ayrıca gördükleri coğrafi olayların nedenlerini araştırır, bu olaylar arasındaki bağlılık ve ilişkileri bulup, yorumlar getirerek,sonuca ulaşabilirler. Böylece ülkesini çok çeşitli yönleriyle tanıyan, problemlerini öğrenen ve çözüm önerileri üreten öğrenciler ülkesini ve toplumunu daha çok sevecektir. Yurt savunmasında, kalkınmasında ve yönetiminde ileride görev alacak ülkesini seven gençlerin yetiştirilmesi için coğrafi bilgilerle donatılmaları şarttır. Bunun için gençlerimize Türkiye'nin beşeri - ekonomik ve fiziki şartlarının çeşitli coğrafi mekanlarda bir bütünlük içerisinde gözletilerek, araştırılarak, yorumlatılarak tanıtılması gerekmektedir.

2 - Coğrafya öğretiminin orta öğretim ve lise basamağında kullanılan anlatım metodu, soru - cevap metodu, problem çözme metodu, gösteri metodu ve iş metodu gibi metodlar, gezi - gözlem metodunun

uygulama aşamasında hep birlikte kullanılırlar. Öğretim metodlarının bir bütünlük içerisinde kullanılması ise, en iyi öğretme şeklidir. Gezi - gözlemler öğretmene bu imkanı verirler.

3 - Eğitimin hangi basamağında olunursa olunsun, coğrafya ilmi öğretilirken, gezi - gözlem metodundan muhakkak surette yararlanılmalıdır. Aksi halde, hiç laboratuvara girmeden kimya, biyoloji ve fizik öğretmek gibi olur. Coğrafya ilminin laboratuvarı ise, coğrafi yer yüzünün bütünüyle kendisidir. Coğrafi yer yüzünün değişik parçaları gezilip görülmeden coğrafi olaylar öğrenilemez ve öğretilemez.

4 - Yüksek öğretim basamağındaki öğrencilerin sık sık kısa ve uzun mesafelerde gezi - gözlem yaparak, bilimsel araştırma ve incelemelere katılmaları sağlanmalıdır. Çünkü yüksek öğretim öğrencileri coğrafyanın meslek edinmek üzere eğitim ve öğretimini yaparlar. Özellikle coğrafya öğretmenliğini tercih edecek olan adaylar, gezi - gözleme katılmadan, öğrencilerine gözlem ve araştırma yaptırılmazlar.

5 - Bilindiği gibi gezi - gözlemler, hazırlık aşamasından sonuçlandırma işlemine kadar sıkı bir çalışma ve disiplinli hareket ruhu gerektirir. Her zaman için iyi bir planlama ve hazırlık, bilimsel gözlem ve araştırmaların mükemmel ve rahat olmasını sağlar.

6 - Bilimsel gezi ve gözlemler, üniversitelerde görev yapan öğretim elemanlarının da vazgeçilmez öğrenme - öğretme, araştırma, anlatma metodları arasındadır. Coğrafya öğretiminin çeşitli basamaklarında gençler gezi - gözlemlerle tanışır. Ancak, akademisyenlikte gezi - gözlem mesleki bir zorunluluk halini almaktadır. Coğrafya alanında bulunan her akademisyen, coğrafi olayları yerinde araştırır, gözler, bağlantılar kurar, yorumlar getirir ve sonuca ulaşır. Aynı metodla coğrafi olayları öğrencilerine anlatır, kavratır. Kendilerini yetiştirmek, bilgilerini yenilemek, daha önemlisi bilimsel yayın ve çalışma yapabilmeleri için mutlak surette gerek ferdi gerekse topluca yapılan arazi çalışmalarına şiddetle ihtiyaç duymaktadırlar. Bunun için öğretim elemanlarının coğrafi laboratuvarlardan maksimum ölçekte yararlanmaları sağlanmalıdır. Ancak, bilimsel gözlem ve araştırma yapmak zor olduğu kadar pahalı bir iştir. Üniversite yönetimlerinin coğrafyacı akademisyenlerin ve öğrencilerin kendi laboratuvarlarında

daha sık ve daha kolay çalışma yapabilmeleri için ihtiyaç duyulan idari ve mali imkanı sağlamaları gerekmektedir.

7 - Bu tür gezi - gözlemlerin öğretici olduğu kadar eğitici yönleri de bulunmaktadır. Öğrencilerin araştırma ve gözlem yapma istekleri geliştirildiği gibi, olaylar arasında bağlantı kurmak, fikrini söylemek ve bazı sonuçlar elde edebilmek gibi, yetenekleri de öne çıkartılmış olur. Dolayısıyla, bu açıdan öğretmenleri tarafından değerlendirilir ve tanınır. Ayrıca, bir grupla birlikte hareket etmek, disiplinli çalışmak, zamanı iyi kullanabilmek, sorumluluk almak, bulunduğu ortamı temiz tutmak gibi sosyal vasıflar da kazandırılmış olur. Daha önemlisi öğrencilerin dersanelerde tanınmayan, öne çıkmayan yönleri bu gibi gezilerde hocaları tarafından rahatlıkla keşfedilebilir. Böylece öğrenciler çeşitli özellikleriyle, yetenekleriyle daha yakından tanınmış olurlar. Ayrıca, öğrenciler arasında arkadaşlık, paylaşma ve sevgi gibi duygular daha da kökleşmektedir.

8 - Yapılan bilimsel gözlem ve araştırmaların sonuçlarından geziye katılamayan öğretim elemanları ve öğrencilerin yararlanmaları sağlanmalıdır. Bunun için bir ekip tarafından bir seminer yada konferans düzenlenmelidir . Ayrıca katılımcıların hazırlamış oldukları bilimsel raporun yayınlanması yoluna gidilerek,diğer üniversitelerdeki coğrafya mensuplarının da istifade etmeleri mümkün kılınabilir.

KAYNAKLAR :

- AKKAN, E. (1972); Cumhuriyetin 50. Yıl Dönümünde Coğrafya. Coğr. Arş. Derg. Sayı: 5 - 6, Ankara.
- ALAGÖZ, C. A. (1943); Coğrafya Olayları. Dil ve tarih - Coğrafya Fak. Derg. Cilt. 1, Sayı: 5, Ankara.
- DOĞANAY, H. (1983); Okullarımızda Coğrafya Öğretiminin Temel Meseleleri. Milli Eğitim ve Kültür Derg. Sayı: 19, Ankara.
- DOĞANAY, H. (1993); Coğrafyada Metodoloji. M. E. B. Öğretmen Kitapları Dizisi : 187, İstanbul.
- ERİNÇ, S. (1973); Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Coğrafyası. Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan. İ. Ü. Edebiyat Fak. Yay. İstanbul.

- HOŞGÖREN, M. Y. - KURTER, A. (1986); Jeomorfoloji Tatbikatı. İ. Ü. Edebiyat Fak. Yay. No: 1944, İstanbul.
- İZBIRAK, R. (1968); Coğrafi Araştırma Gezileri ve Hazırlıklar. Coğr. Araş. Derg. Sayı: 2, No: 2, Ankara.